

آینه

(هویت ایرانی در آثار سیمین دانشور از منظر نشانه‌شناسی)

مریم رضایی‌راد

سرشناسه: رضایی راد، مریم، ۱۳۵۹ -

عنوان و نام پدیدآور: آیین: هویت ایرانی در آثار سیمین دانشور از منظر نشانه‌شناسی / مریم رضایی راد.

مشخصات نشر: کرمانشاه: دیباچه، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۱۹۲ ص: ۱۴/۵*۲۱/۵ س م.

شابک: ۳-۳۹-۸۳۲۴-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع: دانشور، سیمین، ۱۳۰۰- -- نقد و تفسیر

موضوع: داستان‌های فارسی -- قرن ۱۴ -- تاریخ و نقد

موضوع: Persian fiction -- 20th century -- History and criticism

موضوع: ویژگی‌های ملی ایرانی در ادبیات

National characteristics, Iranian, in literature

موضوع: نشانه‌شناسی و ادبیات

Semiotics and literature

ردیف: ۱۳۹۶، ۸۴۵ ی الف / ۸۰۴۱ PIR

شابک: ۸۳/۶۲۰۹

شماره ثبت‌شناسی ملی: ۴۷۰۲۵۹۷

آیین

(هویت ایرانی در آثار سیمین دانشور از منظر نشانه‌شناسی)

مریم رضایی راد

ناشر: دیباچه

چاپ و صحافی و لیتوگرافی: معرفت

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
مقدمه.....	۷
تعاریف.....	۱۱
۱. نشانه شناسی.....	۱۲
۱-۱. تعریف.....	۱۲
۲-۱. تاریخچه.....	۱۸
۳-۱. رویکردهای نشانه شناسی.....	۱۹
۴-۱. عناصر نشانه شناسی.....	۲۰
۵-۱. تعریف هویت.....	۲۱
۱-۵-۱. هویت ملی.....	۲۴
۲-۵-۱. هویت ایرانی.....	۲۶
۳-۵-۱. مؤلفه های هویت ایرانی.....	۲۷
۴-۵-۱. نشانه شناسی و هویت.....	۲۹
۶-۱. سیمین دانشور.....	۲۲

- ۴۱..... تحلیل رمان‌های سیمین دانشور.
- ۴۲..... بخش اول: مبانی نظری.
- ۴۲..... ۱-۱-۲. تعریف ادبیات.
- ۴۳..... ۲-۱-۲. درآمدی بر ادبیات داستانی.
- ۴۵..... ۱-۲-۱-۲. تاریخ داستان.
- ۴۶..... ۲-۲-۱-۲. انواع داستان.
- ۴۸..... ۳-۲-۱-۲. قصه.
- ۴۸..... ۴-۲-۱-۲. داستان کوتاه.
- ۴۹..... ۳-۱-۲. رئالیسم در داستان.
- ۵۰..... بخش دوم: تحلیلی بر رمان‌های داستان‌های کوتاه.
- ۵۰..... ۱-۲-۲. رمان «سووشون».
- ۵۲..... ۲-۲-۲. رمان جزیره سرگردانی.
- ۵۳..... ۳-۲-۲. رمان ساریان سرگردان.
- ۵۴..... ۴-۲-۲. مجموعه داستان‌های کوتاه دانشور.
- ۵۴..... ۱-۴-۲-۲. آتش خاموش.
- ۵۵..... ۲-۴-۲-۲. شهری چون بهشت.
- ۶۰..... ۳-۴-۲-۲. به کی سلام کنم.
- ۶۴..... نشانه‌های هویت ملی در آثار دانشور.
- ۶۵..... درآمد.
- ۶۶..... نشانه‌های هویت ایرانی.

- ۳-۱-۱. نشانه های ناسیونالیسم..... ۶۶
- ۳-۱-۲. نشانه های طبقات اجتماعی مرفه..... ۷۲
- ۳-۱-۳. مناسبات خانوادگی..... ۷۵
- ۳-۱-۴. اعتقادات مذهبی..... ۷۷
- ۳-۱-۵. آداب و رسوم..... ۹۰
- ۳-۱-۶. آداب و رسوم و اعتقادات خرافی..... ۹۰
- ۳-۱-۷. نشانه های آداب و رسوم دانشور..... ۱۰۶
- ۳-۱-۸. نشانه های آداب و رسوم..... ۱۱۱
- ۳-۱-۹. آداب و رسوم اجتماعی..... ۱۱۱
- ۳-۱-۱۰. برخی از عقاید و رسوم متداول..... ۱۱۲
- ۳-۱-۱۱. آداب ازدواج..... ۱۱۶
- ۳-۱-۱۲. آداب عزاداری..... ۱۲۲
- ۳-۱-۱۳. عید نوروز..... ۱۲۶
- ۳-۱-۱۴. نشانه های هویتی زن ایرانی..... ۱۳۰
- ۳-۱-۱۵. نشانه های منفی هویت زنانه..... ۱۴۴
- ۳-۱-۱۶. نشانه های دید تحقیر آمیز مردانه نسبت به زنان..... ۱۴۸
- ۳-۱-۱۷. نشانه های زبان..... ۱۵۵
- ۳-۱-۱۸. بازی ها متداول در بین ایرانیان..... ۱۶۱
- ۳-۱-۱۹. ضرب المثل های ایرانی..... ۱۶۱
- ۳-۱-۲۰. نشانه های شعر و ادبیات فارسی..... ۱۶۴
- کتابنامه..... ۱۸۳

سخن گفتن از هویت، خصوصاً در کشوری که هم مهد تمدن است و هم قرن هاست که اسلام را با آگاهی و آغوش باز پذیرفته کار ساده و کم اهمیتی نیست. نشانه‌های هویتی هر جامعه بیانگر شرایط و موقعیت اجتماعی، سیاسی، فرهنگی در بافت اجتماعی آن جامعه است. این نشانه‌ها انواع مختلفی دارد که یکی از آنها، نشانه‌های هویت ملی است. هویت ملی، مهم‌ترین و گسترده‌ترین نوع نشانه‌های هویتی است. رمان‌ها بهترین ظرف بازخوانی و بازنگری نشانه‌های هویتی حاکم بر جامعه به شمار می‌آیند که به دلیل پیوند ناگسستنی که با جامعه و تأثیر و تأثر آشکار خویش بر جامعه داشته‌اند، همواره رسالت انعکاس باطن، ستایند، آمال و دردها و رنج‌های طبقات مختلف اجتماع را برعهده دارند. البته به پیش سیمین دانشور در داستان‌نویسی معاصر، اهمیت هویت ملی و شناخت آن در سطح مختلف، در کتاب حاضر، نشانه‌های هویت ملی با رویکرد نشانه‌شناسی در رمان‌ها را مجموعه داستان‌های دانشور مورد بررسی قرار گرفت. تأثیر دگرگونی‌های اجتماعی بر ساختار و سبکی هر جامعه انکارناپذیر است. دانشور در آثارش واقعیت‌های اجتماعی را با پرداخت سری، بیان می‌کند، به همین دلیل آثار او از منظر نشانه‌شناسی دارای اهمیت است. در آثار دانشور، هویت، وطن‌پرستی، سنت و تجدد دروغین؛ به تصویر درآمده است. به همین جنبه از نظر نشانه‌شناسی هویتی را در آثار دانشور، نگرش منفی به تجدد دروغین و بی‌ارزویی و تأکید بر اهمیت سنت و هویت، و نقش و اهمیت مذهب است.

بی‌گمان هویت هر ملتی از مهمترین عوامل شکل‌گیری آن جامعه می‌باشد. ملل گوناگون سعی تمام دارند تا با شناسایی مؤلفه‌های هویت خویش و تقویت آن‌ها زمینه انسجام اجتماعی بیشتر را فراهم آورند و البته در این راه شناخت اساسی و کامل این مؤلفه‌ها از نظرگاه‌های گوناگون و از جمله بررسی هویت بسیار مهم و اساسی می‌باشد.

هویت ملی، تعارضات و تضادهای موجود در هویت‌های گروهی و قومی را به نوعی کاهش داده و آنها را ذیل یک هویت بالاتر یعنی هویت ملی هماهنگ می‌سازد. انسجام و اتحاد ملی مستلزم اقتباس عناصر هویت ملی از عناصر مشترک هویت‌های قومی گوناگون در جامعه می‌باشد. در غیر این صورت عناصر هویت ملی برای هویت‌های قومی نامأنوس خواهد بود و در نتیجه احساس تعهد و تعلق قومیت‌ها به آن کم خواهد شد.

هویت ملی پدیده‌ای چندبعدی است. از نظر جامعه‌شناختی، هویت ملی دارای ابعاد اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، دینی، فرهنگی و ادبی است. بعد اجتماعی هویت ملی ناظر به احساس تعلق خاطر مشترک و تعهد افراد به اجتماع ملی است. بعد تاریخی بر خاسته از رویدادها، شخصیت‌ها و فراز و نشیب‌های تاریخی و بعد جغرافیایی، بر قلمرو سرزمینی متکثر نظر دارد. بعد سیاسی هویت ملی تعلق به نظام، واحد سیاسی و ارزش‌های مشروعیت بخش به دولت ملی است. بعد دینی هویت، مقایسه مذهبی مشترک و وفاداری به آیین‌های آن است، ابعاد فرهنگی و ادبی نیز ناظر بر سنت‌ها، اسطوره‌ها، فولکلور، هنر، معماری، زبان و ادبیات ملی می‌باشد و از دیگر سطوح هویت جمعی، هویت قومی است که در این چارچوب به مؤلفه‌ها و شاخص‌های هویت قومی از قبیل پایداری به هویت قومی احساس تعلق و تعهد نسبت به سرزمین، تاریخ، زبان، ادبیات و میراث فرهنگی، مذهب و نهمان قومی پرداخته می‌شود.

زبان دستگاهی از نشانه‌هاست. هر یک از انسانها در گفتارشان مجموعه‌ای از نشانه‌ها را بر می‌گیرند، از پاره‌ای از توان‌های زبان سود می‌جویند و گونه‌ای سخن فردی ویژه خود را می‌آفرینند. داستان، تنها مجموعه‌ای از نشانه‌های برگزیده نیست، بلکه مجموعه‌ای از قراردادهای جدید است. قراردادهای فراتر از سخن فردی یا ویژه اثر

می‌رود و بیشتر از راه «ژانر» خاصی شناخته می‌شود که اثر در آن جای گرفته است. آگاهی از این نشانه‌ها در حکم کشف مناسبات راستین میان داستان و مخاطب و کشف هویت ملی است. نشانه‌ای که در داستان بنا به قراردادی که از پیش پذیرفته به کار می‌رود، رمز می‌نامیم.

آنچه اثری استانی را از یک متن منثور غیرداستانی مجزا می‌کند، بهره‌گیری هنرمندانه نویسنده از امکانات و ظرفیت‌های زبان است. انعکاس فرهنگ و باورهای مردم در آثار شاعران و نویسندگان گوشه‌ای از اوضاع اجتماعی را جلوه‌گر می‌سازد. دانشور یکی از نویسندگان داستان می‌داند که با اشراف بر عناصر داستان نویسی از «نشانه‌ها» استفاده شایانی در روایت داستان‌هایش کرده است. نشانه‌ها، نقشی بسیار مهم در تاثیرگذاری داستان سرزنش‌آمیز و مخاطب دارد و کارکردی موثر در ایجاد ارتباط میان اشخاص داستانی، افشای درون شخصیت‌ها، و گسترش طرح و عمل داستانی دارند.

هر داستان «دنیای نشانه‌های» ویژه خود را می‌آفریند و در عین معنایی خاص خود را ایجاد می‌کند؛ از این رو واقعیتی مبهم است. هرمدلول در ذهن مخاطب «موردی تأویلی» است و از این رو ما همواره با تأویل‌های گوناگون از هر اثر هنری روبرو می‌شویم.

از نظر نشانه‌شناسی، زبان داستان مجموعه‌ای از نشانه‌هاست که مانند سلسله‌ای از رمز وسیله نویسنده به خواننده منتقل می‌شود و خواننده مجموعه رمزنویسی‌ها را رمز گشایی می‌کند، اطلاعات منتقل شده را می‌فهمد و در اطلاعات نویسنده سهیم می‌شود و نسبت به آن عکس العمل نشان می‌دهد. سیمین دانشور از نویسندگانی است که در آثارش به نشانه‌ها توجه ویژه داشته و از این طریق صحنه‌های بسیار زیبا و مناسبی در داستان‌هایش خلق کرده است.

در این کتاب نشانه‌های هویت ایرانی در آثار سیمین دانشور دانشور بررسی شده است. نشانه‌ها، نقشی بسیار مهم در تأثیرگذاری داستان بر مخاطب دارد و کارکردی مؤثر در ایجاد ارتباط میان اشخاص داستانی، افشای درون شخصیت‌ها، و گسترش طرح و عمل داستانی دارند. زنجیره نشانه‌های زبانی در آثار دانشور با یکدیگر پیوند محکمی دارند. دانشور در آثارش از طریق نشانه‌های هویت ایرانی، بازگشت به مفاهیم فرهنگی و سنتی و متحد شدن را بسان راهی برای مقاومت در برابر تهاجم خارجی می‌داند.